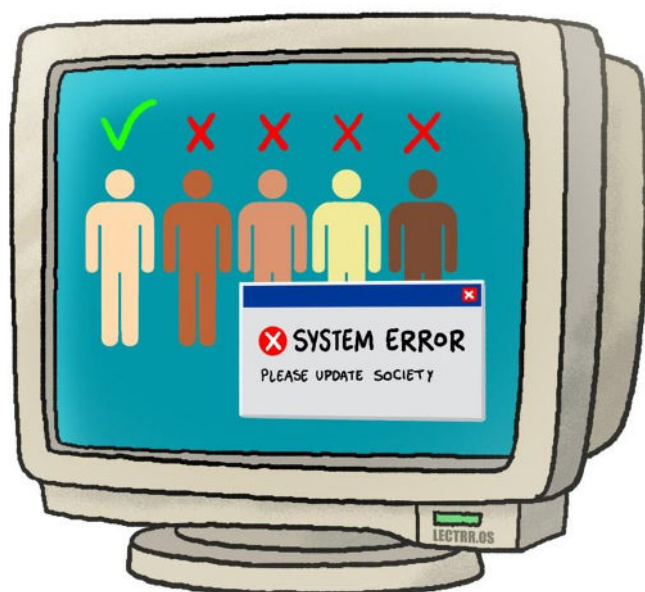

Sociaal-Emotioneel Leren in de basisschool

Deel III Concrete leergebieden

III 4. Diversiteit

Inhoudstafel

III 4. Diversiteit

4.1. Van multiculturele naar superdiverse samenleving 3

4.2. Kansengroepen versus unieke individuen 4

4.3. Begrippen in het diversiteitsdebat 5

Racisme 5

Seksisme 5

Stereotypen en vooroordelen 5

Het other-race effect 5

Discriminatie 6

Etnische profilering 6

Dekolonisatie 6

Wit privilege 6

Emancipatie 7

Xenofobie 7

4.4. Diversiteit in het onderwijs 7

Een sleutelrol voor de school 7

Basisbehoeften van wie 'anders' is 8

De norm als beperking 9

De mismatch overbruggen? 10

Het speelveld veelkleuriger maken 10

Schoolbeleid door de diversiteitsbril 12

- Breed observeren 12

- Competent omgaan met diversiteit 12

- Stereotypering vermijden 12

- Samen school maken 13

- Variatie binnen een kader 14

Een krachtige leeromgeving dankzij een divers onderwijsleerproces 15

4.5. Anderstaligheid en diversiteitscommunicatie 16

4.6. Meer lezen: verwante sites 20

III 4. Diversiteit

4.1. Van multiculturele naar superdiverse samenleving

Bij diversiteit wordt vaak automatisch gedacht aan de mix van verschillende culturen. In de twintigste eeuw ontstond het concept van de multiculturele samenleving. Daarin werd gestreefd naar een zo harmonieus mogelijke relatie van groepen mensen met verschillende culturele achtergronden. Aanleiding tot het multiculturele gedachtegoed was de immigratie van werkrachten uit Italië, Marokko en Turkije die gevolgd werd door de hereniging met hun gezinnen. Mensen uit die landen vestigden zich in België om er te blijven. Zij vormden subgroepen met dezelfde achtergrond op het gebied van taal, culturele gewoontes en religie. Er werden met de tijd integratietrajecten voor hen uitgetekend. Hun aanwezigheid voegde nieuwe elementen toe aan de Belgische gewoontes, bijvoorbeeld op het vlak van voeding.

In de eenentwintigste eeuw werden de oplossingen voor deze vorm van multiculturaliteit ontoereikend. We zien vandaag mensen toekomen in ons land die zich misschien zullen vestigen of eventueel zullen doorreizen. Zij hebben vaak al een traject afgelegd doorheen verschillende landen. Ze zijn dus niet zoals de eerdere immigranten als een homogene groep arbeiders van A naar B gereisd. De landverhuizers van vandaag zijn weggegaan uit hun land van oorsprong om heel verschillende redenen. Hun motieven, culturele achtergrond, reistraject en levensverhaal zijn even divers als hun integratiebehoeften. De inwoners van Antwerpen spreken meer dan 170 verschillende talen. Over heel Vlaanderen heeft 1 op 4 kinderen die nu geboren worden een andere taal dan het Nederlands als thuistaal. Alle minderheidsgroepen bij elkaar vormen in steden vaak een grotere groep mensen dan de groep die er al generaties lang gevestigd is.

Deze superdiversiteit strekt zich uit tot binnen de vroegere homogene groepen in de maatschappij. Familieleden of collega's hebben niet meer noodzakelijk dezelfde overtuigingen en gewoontes. Er zijn nog weinig algemeen geldende definities van maatschappelijke verhoudingen. Liefdesrelaties en gezinnen nemen diverse vormen aan. Dé leraar, dé ouder of dé baas bestaan niet meer. Ieder geeft invulling aan zijn en haar rollen vanuit eigen inzichten en op basis van eigen ervaringen. We leven in de 21ste eeuw in een vloeibare maatschappelijke organisatie. De traditionele normen en waarden staan niet meer overeind als enige referentie.

Valt dat superdiverse samenleven nog te organiseren? Wie bepaalt nog wat kan en niet kan? Ieders persoonlijke geweten en denkkader vormen het uitgangspunt van de eigen keuzes. Maar omdat een ander in de diverse samenleving er misschien een heel ander kader op nahoudt, is er meer nodig. De rechtvaardige en vreedzame samenleving die we wensen steunt vandaag de dag sterker op wetten en verdragen dan op gedeelde waarden en normen.

Met enkele voorbeelden wordt dat duidelijker.

- Een meisje heeft binnen de tradities van haar ouders, misschien geen belang bij schoolgaan, in België heeft ieder kind recht op onderwijs. Wereldwijd wordt dit recht gewaarborgd door het Kinderrechtenverdrag. Dus zij wordt op school verwacht en krijgt evenveel kansen om haar talenten en vaardigheden te ontwikkelen als haar broers.

- Iemand kan homoseksualiteit afkeuren, homoseksuele personen benadelen of lastig vallen omwille van hun geaardheid is onwettelijk.

- De actievoerder die er van overtuigd is dat vegetarisch eten vandaag de enige juiste optie is, pleegt een strafbaar feit als hij de winkelruit van een slagerij beklad.

4.2. Kansengroepen versus unieke individuen

Diversiteit omvat ruimere verschillen dan de culturele invalshoek van het multiculturele denken. In de diverse samenleving groeit het besef dat een individu omwille van heel uiteenlopende kenmerken het risico loopt op achterstelling. Huidskleur en afkomst spelen een rol maar ook bijvoorbeeld seksuele geaardheid, armoede, ouderdom, geslacht en fysieke beperking. Personen die meerdere van de risicokenmerken combineren, kampen nog sterker met belemmeringen. Het behoren tot een zogenaamde kansengroep bepaalt dus voor een deel de individuele mogelijkheden. Iemands achtergrond, maatschappelijke positie en gezondheid, beïnvloeden de kansen op sociale contacten, vrije tijdsbesteding, werk, woonst en mobiliteit. Wie stelt dat het je eigen schuld is als je arm of werkloos bent, maakt op een onrechtvaardige manier abstractie van die bepalende context. Als je behoort tot een benadeelde groep in de samenleving, heb je minder kansen om je te ontplooien.

Toch schuilt er ook een gevaar in de indeling volgens kansen. Door mensen te situeren in groepen die afwijken van wat als normaal of kansrijk gezien wordt, geef je hen een etiket van achterstand. Kansrijken komen tegenover kansarmen te staan, hooggeschoolden tegenover laaggeschoolden, jongere werknemers tegenover oudere werknemers enz. Stilzwijgend gelden de dominante groepen als na te streven norm voor de kansbelemmerde groepen. Wie anders is, wordt zo vooral gezien als iemand die iets niet heeft of niet kan. Dat stigma en de in beeld gebrachte tekorten dreigen competenties, persoonlijke kwaliteiten en individuele verschillen te overschaduwen. De minderheidsgroep wordt als probleemgroep gezien. Terwijl bepaalde kenmerken van die groep voor wie er toe behoren net heel belangrijk kunnen zijn voor het gevoel van samenhang en persoonlijke betekenis onder gelijken.

Het begrip gelaagde of meervoudige identiteit verzoent het groepsdenken en het perspectief van de individuele verscheidenheid. Alle mensen zijn verschillend als unieke individuen ook al zijn ze herkenbaar als leden van verschillende groepen. De identiteit van een persoon wordt gevormd door een amalgaam van kenmerken. We verschillen van elkaar op het vlak van geslacht, seksuele oriëntatie, huidskleur, etnische afkomst, nationaliteit, sociale klasse, culturele en familiale tradities, religie, gezondheidssituatie, temperament en karakter, leeftijd, verblijfsstatuut, bezit en materiële welvaart, maatschappelijke positie, scholing, overtuigingen, waarden en normen en persoonlijke ontwikkeling. Elke groep is dus gediversifieerd. Iedere persoon behoort tegelijk tot verschillende groepen. De meervoudige identiteit is bovendien een dynamisch gegeven. Factoren veranderen doorheen de levensloop.

Bovenal is ieder individu een mens met een lot en een roeping die dankzij en ondanks omstandigheden zijn of haar leven op unieke wijze vormgeeft vanuit een geestelijke impuls. Veel kenmerken waarin we verschillen zijn uiterlijkheden door omstandigheden.

4.3. Begrippen in het diversiteitsdebat

Racisme

Racisme in een samenleving omvat het geheel van vijandige uitingen ten aanzien van burgers op basis van hun raciale afkomst. Diegene die zich racistisch opstelt, beschouwt zichzelf en de groep waartoe hij of zij behoort als meerderwaardig. Geïstitutioniseerd racisme is een politiek ideologisch systeem dat groepen mensen een positie toekent in de maatschappij op basis van etnische afkomst. Dit systeem heeft historische wortels in het kolonialisme. Het gaat daarin samen met de macht en de status van de dominerende witte groep. Racisme miskent gelijke mensenrechten en houdt geen rekening met het individuele karakter van een persoon. De groep waartoe iemand behoort, bepaalt zijn of haar maatschappelijke positie. Voor een bepaalde groep betekent dat meer en voor de anderen minder kansen op passend werk, goed onderwijs, een behoorlijke woonst, degelijke gezondheidszorg, zinvolle vrije tijdsbesteding, het bekleden van leidinggevende functies en een rechtvaardige behandeling vanwege de ordehandhavers.

Seksisme

Seksisme kent op basis van geslacht een bepaalde rol toe aan mensen. Die rol is bepalend en beperkend. Wie seksistisch denkt, gaat er van uit dat mensen op basis van hun geslacht tot bepaalde zaken beter, of juist helemaal niet, in staat zijn. Het dominante seksistisch denkkader beschouwt de vrouw als minderwaardig aan de man. De typisch mannelijke zijnswijze geldt als het model dat moet worden nagestreefd. Seksistische denkbeelden beperken zowel mannen als vrouwen in hun persoonlijke ontwikkeling.

Stereotypen en vooroordelen

Stereotypen zijn veralgemeningen over karakteristieken van bepaalde groepen. Negatieve stereotypen werken racisme en seksisme in de hand. Een vooroordeel is een ongegronde mening die gepaard gaat met afkeuring. Mensen met expliciete vooroordelen hebben bewust negatieve meningen over bepaalde groepen. Impliciete of onbewuste vooroordelen ontstaan door voorbeeldgedrag van volwassenen tijdens het socialiseren in de opvoeding.

Het other-race effect

Een baby van negen maanden oud herkent en onderscheidt gezichten van mensen met de eigen huidskleur. Mensen van een andere afkomst lijken allemaal hetzelfde. Een baby heeft dus de neiging zich te specialiseren in het herkennen van de mensen van de eigen leefgemeenschap. Dit geldt voor alle zuigelingen, het is een universeel fenomeen. Daardoor lijken, ook op volwassen leeftijd, voor Chinese mensen alle westerse mensen op elkaar en omgekeerd. Opmerkelijk is dat wanneer een baby opgroeit met mensen van verschillende afkomst om zich heen het effect niet optreedt. Het lezen van individuele kenmerken op gezichten van mensen met verschillende huidskleuren blijkt dus een aangeleerde vaardigheid. Kinderen die opgroeien in een diverse omgeving leren meer naar de persoon te kijken dan naar de huidskleur.

bron: <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/papa-wie-is-die-chinees/>

Discriminatie

Discriminatie maakt onderscheid tussen mensen en wat hen toekomt op basis van niet ter zake doende kenmerken. Omwille van bijvoorbeeld huidskleur, leeftijd, geslacht of seksuele voorkeur, krijgen gediscrimineerde personen ongelijke kansen. Positieve discriminatie tracht het zo ontstane onevenwicht recht te trekken door personen uit de eerder gediscrimineerde groepen net meer kansen te geven op het verwerven van een diploma, job of woonst.

Etnische profilering

Etnische profilering in een westerse samenleving is wat mensen van niet-witte afkomst ervaren bij elke routinecontrole door de politie waarbij hun witte vrienden of omstaanders ongemoeid gelaten worden. Wie als persoon met een donkere huidskleur systematisch wordt aangesproken op zijn of haar aanwezigheid, zonder een concrete overtreding als aanleiding, ondergaat etnische profilering. Met name jongeren kunnen daardoor een onwillige en wantrouwige houding ontwikkelen ten aanzien van gezagsdragers. Die onwilligheid geeft aanleiding tot woordenwisselingen of schermutselingen die vaak uitmonden in groter machtsvertoon van de ordehandhavers. Etnische profilering op grootschalige basis vertaalt zich in ongelijk verdeelde bestraffing van bepaalde bevolkingsgroepen door ongelijke controle en strafbepaling.

Dekolonisatie

De dekolonisatie-beweging stelt de gevolgen van het kolonialisme in vraag. Een samenleving dekoloniseren betekent komaf maken met het nog steeds aanwezige koloniale gedachtengoed en met de ongelijkheid tussen mensen die daaruit voortkomt. Het gaat om het zichtbaar maken en veranderen van machtsverhoudingen. De heersende witte overmacht maakt het moeilijker voor niet-witte mensen om op een gelijkwaardige manier deel te nemen aan het maatschappelijke leven. Stereotypen, vooroordelen en discriminatie, onder meer door ongelijke onderwijskansen, worden zo in stand gehouden. Een dossier van de dekolonisatie-beweging dat regelmatig onder de aandacht komt is dat van hun acties om de verheerlijking van historische figuren uit de kolonisatieperiode stop te zetten. Zo vragen zij om de standbeelden van Leopold II die een kolonisatiebewind voerde op basis van grootschalig georganiseerde gewelddadige uitbuiting en genocide uit de publieke ruimte te verwijderen.

Wit privilege

Het vaker gebruikte Engelstalige begrip van 'white privilege' duidt op de bevoorrechte positie die welstellende witte mensen hebben in een samenleving waar de witte middenklasse alle domeinen van het dagelijkse leven in handen heeft. Het is een voorrecht dat veelal niet bewust wordt ervaren. De kansen die voortvloeien uit het behoren tot de meest kansrijke groep lijken een vanzelfsprekendheid. Bijgevolg zijn de bevoorrechten zich vaak niet bewust van de belemmeringen voor wie niet tot de dominante groep behoort. Dat bewustzijn van de eigen positie en van het perspectief van de andere is nochtans noodzakelijk als eerste stap tot een evenwaardige dialoog.

Emancipatie

Emanciperen betekent zich vrijmaken van elk onderdrukkend gezag, van maatschappelijke belemmeringen en van beperkende conventies. Het is het zichzelf toekennen van waardigheid en handelingsbekwaamheid in zelf gekozen domeinen. Door zichzelf te bevrijden van de discriminerende ingesteldheid van de ander vervalt de nood aan erkenning door of aanpassing aan die ander. Het is een persoonlijk en een maatschappelijk proces dat machtsverhoudingen in vraag stelt om de weg vrij te maken voor de ontwikkeling van ieder individu.

Xenofobie

Xenofobie betekent vrees voor alles wat vreemd is. Een xenofob persoon ervaart afkeer van het onbekende. Die afkeer kan de extreme vorm aannemen van haat tegen wie afwijkt. De terughouding ten aanzien van wat anders is heeft een biologische grondslag. Om te overleven is het belangrijk de groepsgenoten te onderscheiden van de anderen. Die anderen zijn potentieel gevaarlijk. De leden van de eigen groep zijn te vertrouwen. De ontmoeting met iemand met andere gewoontes, een andere seksuele voorkeur of een andere huidskleur, verstoort die veilige vertrouwdheid.

Bij acuut reëel gevaar kan biologisch bepaald gedrag levens redden. Wanneer het de leidraad wordt van al het menselijke handelen worden heel wat mogelijkheden tot ontwikkeling afgeblokt. Positieve ervaringen met de ander en het andere overstijgen de instinctmatige terughouding. Verschillen kunnen ook aanleiding geven tot belangstelling. Ze doen misschien verder niet ter zake dankzij de vanzelfsprekendheid waarmee ieder zichzelf mag zijn in de gemeenschap. De school is voor kinderen, naast hun gezin, het oefenterrein bij uitstek waar zij kunnen opgroeien tot morele wezens in plaats van tot overlevers. (zie ook in deel I De mens tussen goed en kwaad p 26; in deel II Instinctief, intuïtief en bewust gedrag p 75)

4.4. Diversiteit in het onderwijs

Een sleutelrol voor de school

Wat aan de hand is in de samenleving komt mee de schoolpoort binnen. De toegenomen diversiteit vraagt van scholen een standpunt en beleidskeuzes binnen het opvoedingsproject. Positief omgaan met diversiteit op school beoogt het scheppen van gelijke leerkansen voor kinderen uit ongelijke sociale en culturele thuissituaties. Dat begint met de eigen basishouding en de bereidheid van leraren om stil te staan bij hun persoonlijke omgang met diversiteit. Het is een persoonlijk groeipad, een dagelijkse oefening in het verwelkomen van ieder kind en iedere ouder.

We kijken naar anderen vanuit ons eigen kader. Lukt het ons om ons steeds meer te onthouden van een snel oordeel? Hoe vaak maken we een opmerking die de ander in een hokje plaatst? Voor het gemak denken we soms sneller dan we beseffen in categorieën of herleiden we iemand tot het gedrag waar we tegenaan lopen. Dat soort ouders doet zo. In die cultuur wordt daar zo mee omgegaan. Wat kan je anders verwachten van een kind uit dat milieu?

Op school kunnen kinderen leren omgaan met onderlinge verschillen van allerlei aard. Gezinscultuur, thuistaal, fysieke kenmerken of beperkingen, leermoeilijkheden en een opvallende gevoeligheid of karaktertrek zijn allemaal onderscheidende factoren bij kinderen. Aanvankelijk nemen zij verschillen waar zonder vooroordelen. In een omgeving echter die mensen rangschikt en sommige kenmerken veroordeelt, ontstaat een sociale hiërarchie. Dan komt het er als kind op aan niet uit de boot te vallen. Wie daarentegen mag opgroeien met de boodschap dat van elkaar verschillen geen punt is, kent minder angst om er niet bij te horen. Een kind dat blij mag zijn met wie het is, ontwikkelt meer zelfvertrouwen. Dat is een belangrijke voorwaarde om tot leren te komen.

Openstaan voor diversiteit is een sociaal-emotionele vaardigheid die op school doorheen alle leerdomeinen verworven wordt. Het vak 'diversiteit' zou cultuurspecifieke kennis doorgeven zonder daarom werkelijk iets in beweging te zetten. Sociaal en cognitief leren zijn met elkaar verweven. In elk leerproces doen zich, vaak onverwacht, interessante kansen voor. Elke begripvolle interactie met een leerling die een verrassende vraag stelt, een originele suggestie doet of een moeilijkheid ondervindt, heeft een bijzondere opvoedende waarde.

Ook in dit leerdomein geldt dat de eigen innerlijke houding meer invloed heeft op kinderen dan hen voorschrijven hoe ze horen met elkaar om te gaan. Spreken over gelijkwaardigheid van iedereen en over zorg voor elkaar werkt pas als de leerkracht dit zelf oprecht zo voelt. Eigen misschien onbewuste vooroordelen, antipathie of negatieve overtuigingen geven levenslessen mee aan de kinderen die de samenhang in de klas verminderen.

Het vraagt van leraren een wakkere blik en een warm hart om ieder kind oprecht welkom te blijven heten. Een situatie waarin verschillende bemoeilijkende factoren samenkomen, kan frustrerend werken voor het kind, de ouders en de leraar. Denk bijvoorbeeld aan een kind met een leermoeilijkheid voor wie extra hulp zou moeten worden ingeschakeld, die er niet komt omdat de anderstalige ouders dat onmogelijk georganiseerd krijgen.

Vanuit een groter bewustzijn van wat diversiteit betekent, groeit ook een grotere bereidheid om open te staan voor verschillen. Een open basishouding vergroot de kans op verbinding en samenwerking.

Basisbehoeften van wie 'anders' is

De basisbehoeften van wie er om één of andere reden wat buiten dreigt te vallen, zijn dezelfde als die van alle kinderen in de groep. Ieder kind wil graag ruimte om iets in te brengen en zelf te creëren. Ieder kind wil er bij horen. Ieder kind voelt zich pas veilig als het de geldende afspraken kent en begrijpt. Dat is zo voor alle kinderen, snel- of traaglerend, Nederlands- of anderstalig, uit een welstellend gezin of met ouders die financiële zorgen hebben, met autochtone of allochtone roots. Op het vlak van diversiteit stelt zich het probleem dat kinderen met een niet-mainstream achtergrond vaker emotioneel in de kou staan. Op grond van hun positie in de groep en de samenleving komen zij minder aan bod, voelen ze zich minder verbonden en ervaren ze leefregels meer als een bron van stress dan van veiligheid. Daar kan de oorzaak liggen van leermoeilijkheden en gedragsvragen.

Wanneer niet aan een behoefte is voldaan zoeken kinderen wegen om toch te krijgen wat ze nodig hebben. Zo kan een kind zich doen opmerken met storend gedrag zodat het toch invloed uitoefent. Wie er niet bij hoort, plaatst zich soms expliciet buiten de kring en zoekt troost door bijvoorbeeld veel aandacht te vragen tijdens het spel of de les. Onduidelijke afspraken kunnen leiden tot paniekerig en claimend gedrag of tot grensoverschrijdende gedragingen. Hoe dat in zijn werk gaat, wordt toegelicht in hoofdstuk 2 van het eerste deel (Sociaal-emotionele basisbehoeften vanaf p 22) en in hoofdstuk 2 van het tweede deel (Gedrag begrijpen en beantwoorden vanaf p 62).

Wanneer de energie van een kind gaat zitten in het compenseren van een tekort komen gezond spelen en leren in het gedrang. Bovendien bestaat het risico van een negatieve spiraal. Een kind dat in kansarmoede opgroeit en zich vaak buitengesloten voelt, gaat zich minder aangenaam gedragen en wordt daardoor nog meer een outsider. Gelijke onderwijskansen nastreven, betekent misschien wel vooral de sociaal-emotionele omgeving zo verzorgen dat ieder kind maximaal tot ontplooiing kan komen. Dat lijkt logisch. We gaan echter vaker dan we denken uit van een vanzelfsprekende norm die voor wie buiten de norm valt allesbehalve vanzelfsprekend is. (zie ook Concrete leergebieden III 5. Armoede)

De norm als beperking

In scholen leven normen. Vaak zijn die onuitgesproken en vooral voelbaar door wie er niet aan beantwoordt. Normen gaan gepaard met denkbeelden en automatismen die veelal dieper ingeslepen zitten in ons gewoonteleven dan we beseffen. Enigszins kort door de bocht kan men stellen dat in Vlaanderen tot vandaag de kleur van de heersende norm wit is, de meeste invloed wordt toegekend aan mannen, de seksuele voorkeur is hetero, de sociaaleconomische positie is redelijk welvarend met een breed netwerk, de taal is het algemeen Nederlands en de basishouding vertaalt zich in druk en actief leven, veel werken en niet te hard opvallen.

Op eenzelfde impliciete manier heeft elke school een zogenaamd verborgen curriculum. Er wordt bij het vastleggen van leerstof, onderwijsstijl en werkvormen onbewust uitgegaan van een gemeenschappelijke achtergrond. Die draagt haast onvermijdelijk de stempel van de dominante meerderheidsgroep. Het zijn immers leden van die groep die het curriculum vormgeven. Ook wanneer het lijkt alsof een leerplan of lesactiviteit neutraal van opzet zijn, zitten er als het ware codes in die verwijzen naar gewoontes en verworvenheden van middenklasgezinnen. Kinderen uit die gezinnen kunnen zich de codes van de school makkelijk eigen maken omdat die voldoende overeenstemmen met de codes van het gezin waarin ze opgroeien.

Maar een aantal leerlingen zal moeilijk aansluiting vinden bij wat en hoe er geleerd wordt. Dat zijn onder meer de leerlingen uit sociale milieus waarin de normen, waarden en houdingen die als gemeenschappelijk gelden niet worden meegegeven. De kinderen die thuis een andere taal spreken, in armoede leven, een niet-middenklasse opvoeding krijgen of ouders hebben met weinig schoolse ervaring, verschijnen minder ingepast aan de start. Bij deze kinderen kan een kortsluiting in het leren ontstaan doordat de sociale, culturele en communicatieve codes van de school sterk verschillen van de codes die zij thuis meekrijgen.

Bij sommige kinderen is de afstand tussen hun alledaagse leren in de thuissituatie en het schoolse leren in de klas zo groot dat er sprake is van een mismatch.

De mismatch overbruggen?

Op dit punt wordt van de school die serieus werk wil maken van een diversiteitsbeleid bewuste reflectie gevraagd. Hoe wordt er in de school gekeken naar het afwijken van de gemiddelde norm? Wordt dat gezien als een verschil in gewoontes en achtergrond of als een tekort dat moet worden geredieerd?

Wanneer waarin jij als kind verschilt, bestempeld wordt als een tekort verlies je de bevestiging dat wat jij inbrengt waardevol is. Je wordt een minderwaardig lid van de groep waaraan je je nog onvoldoende hebt weten aan te passen. Naarmate je vlot gewoontes en leerstrategieën overneemt, zal je je meer welkom gaan voelen.

Dat is geen diversiteitsbeleid. Het is aanpassingsbeleid. Tegenstrijdig genoeg gaat dat laatste vaak gepaard met de allerbeste bedoelingen. Die vertalen zich op verschillende manieren.

De onderdompeling in de schooltaal en de schoolcultuur kan voor wie wil remediëren, nauwelijks grondig genoeg gebeuren. Dankzij veel inzet en extra zorg tracht men zo snel mogelijk het ‘onvolkomen’ gezinskapitaal van het kind aan te vullen met het schoolse kapitaal.

Soms wordt de tegenovergestelde strategie toegepast. Daarbij wordt er van uitgegaan dat negeren van verschillen het beste werkt. Men stelt zich als het ware kleurenblind op. Iedereen gelijk voor de wet, zo benen de achterblijvers wel bij. Dat zijn de kinderen wiens ouders weinig steun kunnen bieden om schoolsucces te behalen. Deze kinderen moeten die hindernis zelf zien te overwinnen. De school voelt zich immers niet aangesproken door de sociale ongelijkheden en cultuurverschillen die hun oorsprong hebben buiten de school.

Een laatste aanpak gaat een stap verder met de verwachting dat ouders en leerlingen zich zelf zo snel als mogelijk inschrijven in de heersende schoolcultuur. De leraren weten het best wat goed is voor het leren van kinderen. De praktijken en opvoedingsmethoden van de witte middenklasse gelden als voorbeeld. Assimilatie – de cultuur, gewoontes en waarden van de dominante groep overnemen – biedt de beste garantie op succes in het leven. Wanneer blijkt dat die verwachting onrealistisch is voor de huidige groep, verschuift men de hoop naar de volgende generatie. De actuele lichte van schoolgaande kinderen uit kansarme milieus zal later hun kinderen op ‘de juiste manier’ kunnen ondersteunen en uitrusten voor een vlottere schoolcarrière.

Het speelveld veelkleuriger maken

De overtuiging dat kinderen met een andere achtergrond iets missen dat moet worden gecompenseerd heeft negatieve effecten op hun leeransen.

Leraren die uitgaan van een tekort dat moet worden bijgespijkerd, koesteren vaak lagere verwachtingen van kinderen uit armere sociale klassen of met een migratieachtergrond. Ze benaderen deze kinderen anders. Ze zijn sneller tevreden met hun resultaten en stimuleren hen minder. (Onbewuste) vooroordelen versterken die ongelijke behandeling.

De kinderen zelf raken er ook van overtuigd dat ze niet helemaal oké zijn zoals ze zijn. Wat te denken van het emotionele welzijn van kinderen met een donkere huidskleur die zichzelf tekenen met een lichtroze huid en sluijk blond haar om mooier te lijken? Het bleekroze potlood dat ze daarbij gebruiken, heeft overigens de naam 'huidskleur'. Alsof andere tinten huid niet echt een huidskleur zouden kunnen zijn. Een doosje potloden met 'mensenkleuren' toont veelkleurige tinten en variaties waarin ieder zich kan terugvinden.

Hoe de nood aan en het recht op evenwaardige ontwikkeling dan wel mogelijk maken?

De bereidheid om de vanzelfsprekendheid van het eigen denkkader in vraag te stellen, is een belangrijke eerste stap. Ieder kind dat niet vanzelf mee stroomt, doet het water een andere weg vinden. De visie die ervan uitgaat dat iedereen sowieso al mee in het bad zit, gaat niet langer op zoek naar bruggen. Bruggen veronderstellen namelijk dat er iets overbrugd moet worden. De bevoorrechte kinderen staan dan aan de kant van wie veel kans op slagen heeft. De andere kinderen kunnen geholpen worden om over te steken en daar te geraken. Hoeveel eigen bagage en vaardigheden laten die kinderen daarbij achter? Welke bijdrage gaat er verloren voor de hele groep door deze kinderen voortdurend vooral te zien als achtergesteld?

Verschillen tussen leerlingen kunnen belangrijk zijn als stimulans voor kwaliteitsvol onderwijs. De nadruk hoeft daarbij niet te liggen op waarin leerlingen verschillen. Dat houdt het risico in dat kinderen herleid worden tot hun 'afwijkende' kenmerken. Wel is het aan de orde om de inbreng van ieder kind in te schakelen voor de onderwijsdoelen.

Een jongen die mag vertellen over de vlag van zijn vroegere thuisland die op zijn slaapkamer aan de muur hangt, raakt gemotiveerd voor zijn spreekbeurt. Een meisje dat heeft uitgedacht hoe het met kleine tekeningetjes en kleur in haar agenda, de zwemdagen, huistaken en berichten aan haar anderstalige ouders kan duidelijk maken, kan die icoontjes delen met klasgenoten waardoor ook voor hen het invullen van de agenda beter zijn doel bereikt.

Daarnaast zijn er de vele momenten waarop we als leraar haast spontaan letten op het welzijn en de leervorderingen van ieder kind. Een begripvolle knipoog, een duwtje in de rug, even apart het vorderen van de boekbespreking overlopen, een moment van aandacht voor iets wat net in de gang voorgevallen is, nakijken of het gelukt is om de opdracht over te schrijven, een kind helpen om een mooi Sinterklaasgeschenk te maken als dat er thuis niet in zit, wat extra ondersteuning tijdens de huiswerkklas, een warm compliment: het zijn signalen dat je als kind wordt opgemerkt, dat je er niet alleen voorstaat, dat je er toe doet. Daar groeien kinderen van.

Werkelijke interesse in de ontwikkelingskracht en de vindingrijkheid van ieder kind, zonder onderscheid, maakt van alle verschillende leerlingen gelijken. Ook in het contact met ouders, zorgt deze respectvolle basishouding voor dialoog in gelijkwaardigheid. Ouders die zouden ervaren dat zij eigenlijk niet voldoen aan de norm en dat hun inbreng ontoereikend is, voelen zich afgewezen en haken af. Leraren raken er daardoor nog meer van overtuigd dat die ouders geen inspanningen willen doen, geen interesse opbrengen en er waarden op na houden die onverenigbaar zijn met de school.

Dan blijft het speelveld monotoon. Dat is een gemiste kans, voor iedereen. Monocultuur leidt uiteindelijk tot verschraling. De diversiteitsbril kleurt de wereld en zet aan tot groei.

Schoolbeleid door de diversiteitsbril

- Breed observeren

Diversiteit betekent verscheidenheid. Kinderen zijn verschillend van elkaar op heel veel vlakken waaronder hun thuissituatie en de culturele achtergrond van hun familie. Door in categorieën te denken (moslims, vierde wereld, Afrikanen, ...) wordt één kenmerk overbelicht. Dat doet onrecht aan de meervoudigheid van ieders identiteit (zie Kansengroepen versus unieke individuen p 4 in dit hoofdstuk). Veralgemeningen gaan nooit over de specifieke, werkelijke situatie. Dat geldt overigens ook voor kinderen met een gediagnosticeerde ontwikkelingsmoeilijkheid. Hoe divers leerlingen zijn en wat zij nodig hebben om zich te ontplooiën, kom je als leerkracht te weten door goed te kijken en te luisteren. Dan neem je dit individuele kind waar in deze specifieke context. Breed observeren, biedt informatie over de vele kwaliteiten van een bepaald kind. Dat zijn even zo veel ingangen tot ontmoeting en leerkansen.

- Competent omgaan met diversiteit

Omgaan met diversiteit is een sociale competentie die mensen gedurende hun hele leven ontwikkelen. Hoe jonger kinderen met diversiteit te maken krijgen, hoe gemakkelijker zij zich er toe verhouden. Tenminste, als zij het voorbeeld krijgen van volwassenen die socialiseren ruim invullen. Op school betekent dat, dat hun leraren er van uitgaan dat het zinvol is om open te staan voor ieder mens, met welke achtergrond ook. Sociaal categoriseren daarentegen, leert kinderen mensen uit andere sociale groepen te wantrouwen. Daar wordt de kiem gelegd voor xenofobie, de angst voor wat vreemd en onbekend is.

Een aantal competenties zijn voorwaarden tot een geslaagd diversiteitsbeleid op school.

- Diversiteit kunnen zien als een normaal fenomeen dat overal een rol speelt
- Zich bewust zijn van eigen (voor)oordelen
- Streven naar onbevooroordeeld ontmoeten
- Gebeurtenissen en gedragingen vanuit verschillende perspectieven kunnen bekijken
- Zich kunnen aanpassen aan wisselende omstandigheden en nieuwe situaties
- Blijven kiezen voor dialoog en samenwerking
- Willen leren van ieder ander

- Stereotypering vermijden

Het werd de gewoonte om in het kader van een themadag diversiteit of een zogenaamde interculturele week, in scholen enthousiast muziek te maken, te dansen, exotisch te koken en zelfs in authentieke stijl Afrikaanse hutten te bouwen en zich te verkleden. Worden op deze manier de diversiteitsdoelen gehaald? Er valt voor te vrezen. Een duurzaam diversiteitsbeleid, wil net afstappen van stereotypen en kiest voor voortdurende onderlinge uitwisseling. Een feestelijke ontmoetingsdag heeft een vrijblijvend en tijdelijk karakter. De culturele kenmerken worden voorgesteld als speciaal en uitzonderlijk. Samen school maken houdt in dat de inbreng van wie bij de schoolgemeenschap hoort, bij iedere gelegenheid een rol speelt. Stereotype verwachtingen plaatsen kinderen en hun ouders in een hokje. Dé moslimfamilie of hét gezin dat in armoede leeft, bestaat niet. Ieder kind en iedere ouder zou zich vrij moeten kunnen bewegen in de schoolomgeving. Initiatieven kunnen worden ingegeven door de culturele achtergrond maar net zo goed door andere motieven.

In de culinaire sfeer vertaald: een ouder met een migratieachtergrond zet op de open dag misschien graag een eetstalletje met Aziatische hapjes maar evengoed willen de pas toegekomen Afghaanse ouders, het liefst wafels helpen bakken.

Ook lesmateriaal kan stereotypen bevestigen en kinderen daardoor opzadelen met een eenzijdig of negatief (zelf)beeld. In verhalen worden minderheidsgroepen nogal eens voorgesteld als de slechteriken, de donkere rustverstoorders. De vertelstof waarmee kinderen oerbeelden aangereikt krijgen over de menselijke morele ontwikkeling voedt de ziel van het kind maar is vaak ook eurocentrisch geïnspireerd. De sprookjes, legendes, heiligenverhalen, godentaferelen en heldenepossen geven niet-Europese kinderen minder de kans zich te identificeren. De oorspronkelijke denkbeelden die er aan ten grondslag liggen zijn universeel. Het is waardevol om kinderen op een verhalende manier spiegels voor te houden waarin ze schoonheid, goedheid, kracht en wijsheid herkennen. Hoe die waarden verbeeld worden is echter letterlijk cultureel gekleurd. De witte prinses is geen rolmodel voor kinderen met een andere huidskleur. Karakterschetsen van dappere, onverschrokken mannelijke strijders te zwaard en wachtende bloemenmeisjes die uitkijken naar het witte(!) paard geven kinderen een eerder eenzijdige kijk op rolverdelingen. Ook hier is het belangrijk om binnen de vertelstof opzoek te gaan naar meer diverse verhalen en naar diversiteit binnen een verhaal zonder dat de betekenis van de onderliggende oerbeelden verloren gaat. Verhalen en ook arbeidsspelen nodigen kinderen uit zich dieper te verbinden met de wortels van hun mens-zijn. Wanneer die kansen tot ontwikkeling bewust cultureel diverser en roldoorbrekend worden aangereikt, wordt de inspirerende ervaring van een brede waaier aan diepmenselijke mogelijkheden voor ieder kind toegankelijker. (zie ook Concrete leergebieden III 6. Gender)

- Samen school maken

Een school vormt een democratische gemeenschap. Dat betekent dat wie deelneemt invloed heeft en dat iedereen geeft om elkaars mening. Door de diversiteitsbril bekeken, betekent het dat er respect is voor alle leerlingen en hun ouders, ongeacht hun afkomst. Dat respect vertaalt zich in de bereidheid om zich te laten inspireren door ieder kind en door iedere ouder. Bij een misverstand of een conflict is het daarbij belangrijk zich te blijven afvragen wat de motieven en behoeften zijn van de ander. Wat heeft dit kind, deze ouder nodig? Hoe komt het dat deze situatie moeilijk ligt? Wat is 'gewoon' voor mij, wat is dat voor de ander? Dit is een beweeglijk gegeven. Sommige verschillen roepen meteen gedachten op die ongedwongen contact in de weg kunnen staan. Een ouder met opvallende culturele kenmerken in kledingstijl of haardracht die ongemakkelijke gevoelens bij ons oproepen, vraagt bij ieder contact dat we ons tot die ongemakkelijkheid verhouden.

Diversiteit omarmen betekent ook openstaan voor verschillen tussen collega's. Eventuele conflicten worden aangepakt via overleg. Die houding straalt af op de kinderen op school. Kiezen we bewust voor samenwerking? Heeft iedereen in die samenwerking een stem? Wordt er geleerd uit de verschillende perspectieven? Zijn er in ons team subgroepjes die zich als een 'wij' opstellen waardoor er ook een 'zij' ontstaat?

Het tegemoet willen komen aan verschillende belangen kan ook te ver leiden. Er zijn grenzen aan wat gevraagd kan worden van een leraar, een klasgroep en een school. Er zijn schoolregels waarmee ouders zich akkoord verklaren en die dus niet telkens opnieuw ter discussie gesteld hoeven te worden.

- Variatie binnen een kader

Omgangsregels in de superdiverse samenleving zijn gebaseerd op algemene basiswaarden. Persoonlijke meningen of overtuigingen vanuit de eigen traditie zijn daaraan ondergeschikt. Mensenrechtenverdragen en de democratisch gestemde wetten van een natie vormen het uitgangspunt voor de organisatie en evaluatie van alle relaties en transacties tussen mensen. (zie ook p 3 van dit hoofdstuk: Valt dat superdiverse samenleven nog te organiseren?)

Op dezelfde manier omschrijven leefregels en afspraken binnen de school de uitgangspunten die voor iedereen gelden. Respect voor verschillen betekent niet dat alles toegelaten is. Of dat iedereen naar eigen goeddunken elke situatie kan invullen. Het schoolreglement, het schoolwerkplan, het pedagogisch project en de klasafspraken leggen een kader vast. Dat vormt de referentie voor de schoolorganisatie en definieert hoe er in de school met elkaar wordt omgegaan. Leraren en ouders onderschrijven het. Er kan naar worden teruggegrepen bij onenigheden. Ieder kan een mening hebben, de afspraken bepalen hoe dingen lopen en wat grensoverschrijdend is. Kan er een oplossing gevonden worden binnen het afsprakenkader? Zo niet, scheiden misschien de wegen. Afspraken geven immers aan wat kan én wat niet kan.

In een kleuterklas ontstaat onrust rond het delen in de klas van huisgemaakte soep. Er zijn kinderen in de klas die bepaalde voedingsmiddelen niet verdragen (of niet willen/mogen eten). De betrokken ouders verwachten dat iedereen daar rekening mee houdt bij de bereiding van de klassoop. In de praktijk komt het er op neer dat voor de ene geen ui, voor de andere geen selder, voor een volgende geen vleesbouillon en voor een vierde enkel glutenvrije vermicelli in de soep mogen zitten. De school hakt de knoop door. Er wordt aan de ouders gevraagd vegetarische groentesoep zonder deegwaren te maken. Indien een kind moeilijk bepaalde groenten verdraagt, kan de ouder een portie soep meegeven dat door de leerkracht zal worden opgewarmd voor dit kind. De school kiest voor een middenweg die duidelijkheid brengt en tegemoetkomt aan de keuze om de traditie van het soep delen in stand te kunnen houden zonder voortdurende discussies.

In onze school kiezen we er voor afbeeldingen van animatiefiguren te weren. Dat is een schoolstandpunt dat volgt uit onze pedagogische visie. Eenvoudige, effen gebruiksvoorwerpen en kleding laten ruimte aan de eigen verbeelding van kinderen. Bedrukte jassen en geanimeerde pantoffeltjes trekken de aandacht van kinderen naar buiten waardoor ze onrustiger worden en minder bereikbaar voor wat we hen willen bieden. Het is belangrijk dat toe te lichten aan ouders die daar misschien nog niet eerder bij stil stonden. Hen uitnodigen in de klas om hen de sfeer te laten beleven, kan hen motiveren om bewust keuzes te maken bij de aanschaf van kleding en van schoolmateriaal zoals de boekentas en de pennenzak. Het is echter geen vrije keuze. We verwachten van alle ouders dat zij dit schoolstandpunt volgen. We zijn er ons van bewust dat materiaal dat aansluit bij commercieel getinte animatie vaak goedkoper is. Zo ontstond het initiatief om een tweedehandsmarkt te organiseren met onbedrukte kleding en schoolmateriaal dat voor een kleine prijs kan worden doorverkocht.

In een school die open staat voor diversiteit zal het kader zelf een dynamisch gegeven blijven en dus ook jaarlijks het voorwerp zijn van evaluatie. Zijn de afspraken transparant voor iedereen in onze schoolgemeenschap? Waar zitten misschien te veel veronderstellingen vanuit de witte bril? Is de participatie die we verwachten haalbaar of sluiten we daardoor een aantal gezinnen uit die zich misschien minder welkom of zelfs minderwaardig zullen voelen? Welke stappen kunnen we zetten om instromende ouders vertrouwd te maken met onze visie? Dankzij welke aanpassingen worden we een bredere school? Zijn die aanpassingen mogelijk zonder te verloochenen waar we als school voor willen staan? En niet in het minst, hoe communiceren we de schoolafspraken? Zijn ze in deze vorm voor iedereen toegankelijk? (zie verder in dit hoofdstuk Diversiteitscommunicatie p 16)

Een krachtige leeromgeving dankzij een divers onderwijsleerproces

Vanuit haar diversiteitsbeleid gaat de school het engagement aan om alle leerlingen de kansen te geven hun potentieel te bereiken. Dat betekent dat het behalen van leerdoelen en het dagelijkse reilen en zeilen in de klas zo verlopen dat zoveel mogelijk kinderen actief worden betrokken en aansluiting vinden. Volgende didactische vaardigheden dragen bij tot een divers onderwijsleerproces.

- Variatie inbouwen in doceer- en leerstijlen en in aangeboden lesmateriaal en activiteiten
- De eigen inbreng van alle kinderen uitdrukkelijk stimuleren
- Een waaier aan talenten en competenties aanspreken tijdens het leerproces
- Tijd en ruimte vrijhouden en vrijmaken voor spontaan, informeel leren
- Verbindingen aan bod laten komen tussen binnen- en buitenschoolse leerervaringen
- Differentiatie inbouwen bij het verwerken van leerstof
- Via groepsopdrachten ervaring bieden met samenwerking, dialoog en elkaar helpen
- Breed en procesgericht evalueren, naast de beoordeling van het behaalde resultaat

Diversiteit is vaak minder ver te zoeken dan men misschien denkt. Elke klas en school zit vol diversiteit zij het niet steeds in dezelfde mate op basis van etnische of culturele verschillen. In iedere groep kinderen kan een leerkracht aan de slag met het leren van elkaar. Ingaan en voortbouwen op invallen en ideeën van de kinderen leert hen de rijkdom van uitwisselen. Een originele oplossingsstrategie voor een rekensom, een handige tip tijdens het hout bewerken, hoe je leert duiken,... kinderen delen maar wat graag hun vaardigheden als ze daartoe worden uitgenodigd. Ze worden er blij van en groeien erdoor.

Een krachtige leeromgeving is een leeromgeving die zo veel mogelijk kinderen bereikt. Dat sluit aan bij de filosofie van Universal Design for Learning (UDL). Die stelt onder meer dat wat tegemoetkomt aan de bijzondere nood van één kind helpend zal zijn voor meerdere kinderen. Klassiek is het voorbeeld van het hellend vlak dat de drempel of traptreden vervangt. Een rolstoelgebruiker kan zich daardoor zelfstandig verplaatsen. Ook fietsers, mensen met een kinderwagen, gebruikers van een rollator en iedere voetganger overbruggen het hoogteverschil op die manier zonder hinder. Naar de klas vertaald betekent UDL flexibel ingaan op noden en creatief omspringen met leermethodes en hulpmiddelen in functie van een beter en toegankelijker onderwijsleerproces voor iedereen.

Je lespraktijk wordt universeler door stil te staan bij de verschillende perspectieven van waaruit de kinderen in je klas jou als leerkracht, de aangeboden leerstof, hun klasgenoten en zichzelf waarnemen. Hoe breed jij kijkt vertaalt zich bijvoorbeeld heel concreet in wat jij aanreikt als gespreksstof in de klas. Op de vraag 'Wat was de fijnste dag of het fijnste moment in je vakantie en waarom was dat zo fijn?' heeft ieder kind een antwoord. Door te vragen welk land kinderen hebben ontdekt tijdens de vakantie of waarheen ze op reis gingen, sluit je kinderen uit.

Sociaal-emotioneel welzijn als klassikale leervoorwaarde wordt bepaald door de mate van betrokkenheid van alle kinderen en door de didactische klasdynamiek. Die sluit het best aan bij wat past 'op dit moment voor deze kinderen'. De leerkracht maakt van uur tot uur de evenwichtsoefening tussen afbakenen en de teugels vieren, van geconcentreerd werken naar gezellig samenzijn. Ook die pedagogische vaardigheid vraagt al om een 'diversiteitsbril'. De eigen voorkeurstijl, het eigen temperament, verschillen van die van een heel aantal kinderen in de klas. In die zin wordt van leraren altijd gevraagd om te oefenen met het doorbreken van het eigen denkkader en de eigen vanzelfsprekendheden om zich af te stemmen op de kinderen. (zie ook De leerkracht en SEL p 20 deel I; De praktijk in je klas – Klimaat op maat; Grondhouding p 81 e.v. deel II)

4.5. Anderstaligheid en diversiteitscommunicatie

Kinderen die een andere thuistaal dan de onderwijstaal spreken, brengen op die manier diversiteit in de klasgroep en op school. In grootsteden zijn zij geen uitzondering. In een stad als Antwerpen zullen op de vier kinderen die vandaag geboren worden drie een andere thuistaal dan het Nederlands leren. Het kan gaan om een nieuw toegekomen gezin of om een gezin waarin ook in de tweede of derde generatie na emigratie de oorspronkelijke thuistaal in huis gesproken wordt. Via digitale communicatie blijven de taal en de berichtgeving uit het land van oorsprong vaak nadrukkelijk aanwezig in gezinnen met een migratieachtergrond.

Meertaligheid kan een troef zijn. Een meertalige opvoeding leert kinderen van jongs af aan vlot schakelen tussen verschillende omgevingen en hun gewoontes. Dankzij talenkennis zijn er meer mogelijkheden tot ontmoeting met verschillende mensen en culturen. De basis vormt voor ieder kind de moedertaal. Dat is de taal die wordt doorgegeven door de moeder, de taal die zij van jongs af aan beheerst. Het is de taal waarin emoties kunnen worden uitgedrukt. Daarvoor zijn een uitgebreide woordenschat, een correcte zinsbouw vanuit intuïtie en een gevoelsmatig gestuurde intonatie nodig. Die drie verworvenheden ontbreken vaak lange tijd bij het aanleren van een tweede taal. Vandaar dat het alle kinderen gegund moet zijn eerst letterlijk en figuurlijk thuis te komen, in hun moedertaal.

Dat neemt niet weg dat een beperkte kennis van de onderwijstaal de leerkansen vermindert. Kinderen kunnen door die hindernis hun leerpotentieel onvoldoende ontplooien. Wat ze opsteken in de klas en hun leerresultaten zijn een onvolledige weerspiegeling van hun mogelijkheden. Onthaalonderwijs voor anderstalige kinderen (Okan), extra taalbaden tijdens vakantiecampen en het aanmoedigingsbeleid om kinderen vanaf de peuterleeftijd regelmatig naar school te laten komen, trachten hierop een antwoord te bieden. De school biedt alle dagen kansen om te oefenen in de onderwijstaal.

Kinderen leren de nieuwe taal als het ware spelenderwijs. Het leerproces doorloopt dezelfde stadia als bij het leren van de moedertaal. In een eerste fase luisteren kinderen. Ze nemen taalindrukken op die na een tijd geordend raken. Klankgroepen worden begrepen, woordgrenzen worden steeds beter herkend. In vaak voorkomende contexten oefenen kinderen met weerkerende, eenvoudige woorden. Stilaan breidt de woordenschat zich uit. Woordvolgorde, het gebruik van voornaamwoorden, voorzetsels en lidwoorden en daarna de vervoegingen en werkwoordtijden, het vraagt tijd om dat allemaal onder de knie te krijgen. Toch gaat het vaak verrassend snel doordat kinderen, wanneer ze zich welkom voelen, onbevangen luisteren en leren.

Vaak worden kinderen eerder taalvaardig in de schooltaal dan hun ouders. Dat geeft hen op jonge leeftijd een verantwoordelijke taak als tolk. Bij volwassenen verloopt het leren van een tweede taal vaak minder spontaan. Zeker als er niet meteen een omgeving is die een taalbad biedt. Systematische taallessen sluiten aan op het inzicht dat een taalgebruiker heeft in de structuur van de eigen taal. Wie vooral intuïtief leerde spreken en amper of niet geletterd is, staat voor een grote hindernis in een nieuwe taalomgeving. Kinderen die hun ouders niet willen frustreren of extra spanningen thuis trachten te vermijden, houden wel eens bewust informatie achter. Een boze juf of meester omdat de brief of de agenda weer in de boekentas bleef zitten is voor hen minder erg dan een radeloze ouder die zich misschien schaamt.

Het diversiteitsbeleid van de school heeft aandacht voor de manier waarop de school ook ouders die geen of beperkt Nederlands spreken, kan bereiken en betrekken bij de schoolloopbaan van hun kinderen.

Communicatie met anderstalige ouders, begint bij het allereerste contact. Bij een eerste kennismaking is alles communicatie. Een blik, de stevigheid van een handdruk, het gebaar waarmee mensen een stoel aangeboden krijgen, bepalen mee hoe welkom de andere zich voelt. Oprechte belangstelling en empathie maken contact mogelijk. Alle ouders willen het beste voor hun kind. Deze ouders staan op het punt hun kind toe te vertrouwen aan mensen bij wie ze zich nog onwennig voelen.

Vervolgens is het zoeken naar een manier om de noodzakelijke informatie over te brengen. Is de school er op voorbereid om in een anderstalige context op een zo helder mogelijke manier het inschrijvingsbeleid en de belangrijkste schoolafspraken duidelijk te maken? Meertaligheid door één van de secretariaatsmedewerkers die instaan voor de eerste administratieve contacten is geen overbodige luxe.

Zo helder mogelijk, dat betekent door de diversiteitsbril gezien, in klare taal. Het liefst wordt basisinformatie schriftelijk aangeboden in enkele talen, bijvoorbeeld de talen die in de school ook onderwezen worden, het Frans en het Engels. Dat vergroot de kans dat de ouders zelf of iemand in hun omgeving het document dat ze meekrijgen, zullen kunnen lezen en begrijpen. Een telefoonnummer of de naam met foto van een contactpersoon die ouders op school kunnen aanspreken voor hulp maakt de stap tot inschrijven of informatie vragen kleiner.

Bij oudergesprekken wil je elkaar goed begrijpen. Daartoe kan een tolk worden ingeschakeld. Ouders die Nederlands aan het leren zijn menen soms dat dat niet nodig is of vrezen dat er kosten aan verbonden zijn. Een familielid of vriend die meekomt heeft vaak de beste bedoelingen maar daarom niet de gepaste vertaalcapaciteiten.

Wanneer de leerkracht van mening is dat voor een goed contact tolken nodig is, kan zij of hij dit organiseren. Aan de betrokken ouders wordt benadrukt dat het voor hen kosteloos is en dat het de bedoeling is elkaar in twee richtingen goed te begrijpen. De leerkracht kan via een neutrale tolk die gebonden is aan geheimhouding van de gespreksinhoud zijn of haar boodschap helderder overbrengen. Ook de ouder kan genuanceerder uitdrukken wat voor hem of haar belangrijk is zodat dat vollediger begrepen wordt door de leerkracht.

In het algemeen geldt dat ouders aanspreken op gewoontes thuis passend is wanneer het effect van thuissituaties een direct effect heeft op de schoolse mogelijkheden. Het is beter om aan ouders uit te leggen dat uitgeslapen zijn een grote rol speelt voor de gezonde ontwikkeling en de leervorderingen van hun kind dan keer na keer te verzuchten in de leraarskamer dat een kind weer eens te laat ging slapen en te moe was om te spelen en te leren.

Helder taalgebruik is voor iedereen prettiger.

Er zijn een aantal basisregels voor toegankelijk schriftelijk taalgebruik.

- Pictogrammen om de inhoud aan te geven en te verduidelijken
<https://www.sclera.be/nl/picto/cat/12>
- Een schreefloos lettertype leest makkelijker dan letters met schreef.
- Korte zinnen in kleine tekstblokken
- Aanspreken met je en jij is minder formeel en warmer dan met U
- Essentiële informatie (plaats, uur, ...) in een kader die in één oogopslag opgemerkt wordt
- Eenvoudige woordkeuze, met basiswoordenschat kan haast alles meegedeeld worden.

De beheersing van een taal wordt uitgedrukt in taalniveaus. Die gaan van A1, basisgebruiker tot C2, zeer vaardige gebruiker. De indeling is ontstaan als Europese norm om te meten hoe goed iemand een vreemde taal beheerst.

De grootste groep taalgebruikers in een samenleving, heeft taalniveau B1. Iemand met taalniveau A1 begrijpt slechts een beperkt aantal vertrouwde woorden in heel korte zinnen. Taalniveau A2 is het niveau dat behaald wordt na een inburgeringstraject met taalcursus. Dat geeft toegang tot eenvoudige teksten zoals een menukaart, een advertentie of een transparante brief over de volgende ouderavond. Mensen met taalniveau B1, begrijpen teksten die uit veelgebruikte woorden bestaan of uit moeilijkere woorden die ze kennen uit hun werkcontext of dankzij een hobby. Met taalniveaus B2, C1 en C2 kan de taalgebruiker steeds complexere teksten lezen zoals opinieartikels over de actualiteit, literatuur en teksten met ingewikkelde zinsconstructies, gespecialiseerde woordenschat en beeldspraak met metaforen.

Een tekst van leesniveau B1 voldoet aan volgende criteria.

- Het gebruik van veel voorkomende korte woorden met een letterlijke betekenis
- Een gemiddelde zinslengte van 10 à 15 woorden.
- Actief geformuleerde zinnen. (*De directeur zal de ouders ontvangen. Niet: De ouders zullen ontvangen worden door de directeur.*)
- Korte alinea's van maximaal 15 zinnen of ongeveer 100 woorden.
- Logische opbouw. De belangrijkste boodschap vooraan.

Met de leesniveau tool <https://www.accessibility.nl/kennisbank/tools/leesniveau-tool> kan je het leesniveau van een tekst bepalen.

Ouders van wie je als leerkracht weet dat ze zullen terugschrikken voor een schriftelijke uitnodiging, kan je de uitnodiging persoonlijk geven met een kort woordje uitleg en een uitdrukkelijk welkom erbij.

Het is een zinvolle oefening om het schoolreglement en het pedagogisch project een keer te herlezen met het oog op klare taal. Sommige zaken zoals wettelijk opgelegde procedures zullen moeilijk eenvoudig te formuleren zijn. De schooleigen standpunten kunnen wellicht wel bondiger, directer en daardoor duidelijker worden geformuleerd. Meteen kan er ook op gelet worden of sommige regels net iets breder en dus inclusiever kunnen worden gesteld zoals over de traktaties in de klas bij verjaardagen. Een voorgesneden cake is niet in elke cultuur de gebruikelijke manier om iets zoets te delen als je jarig bent.

Digitale toegankelijkheid is een specialisatie op zich. Het diversiteitsperspectief werpt ook een licht op de schoolwebsite. Aandachtspunten daarbij zijn taalgebruik, tekstschikking en -kleur, lettertype- en grootte, doorverwijzing naar een samenvatting van de kernboodschap met vertaalmogelijkheid en directe toegang tot essentiële praktische informatie voor de gebruiker (wie is wie, adresgegevens, lestijden en opvangmogelijkheden). De herkenbaarheid en het gevoel welkom te zijn, verhogen door diversiteit bewust te weerspiegelen. Dat kan via de keuze van de foto's op de website en door quotes die ondertekend zijn met namen uit verschillende taalgemeenschappen.

Ieder kind, iedere leraar, iedere ouder, iedereen die deel uitmaakt van de schoolgemeenschap, komt er het liefst "gewoon" als zichzelf. Altijd zal dat een divers beeld opleveren, een verzameling unieke mensen. Wat hen verbindt is het samen school maken. Alle personen lijken gedeeltelijk op elkaar en in andere opzichten zijn ze heel verschillend.

Wie zich welkom voelt, legt spontaner contact. Wie zich gezien voelt, hoeft zich niet speciaal te doen opmerken. Wie zich gehoord voelt, hoeft niet te schreeuwen. Alle energie die gaat zitten in zich krampachtig aanpassen of zich in de schijnwerpers wringen uit onvrede, komt dan vrij. Die kan worden ingezet om elkaar te ontmoeten en stappen naar elkaar toe te zetten. Wat gemeenschappelijk is, waarin mensen elkaar vinden, wordt dan de leidraad voor de omgang met elkaar.

*We willen allemaal graag gezien worden
en als dat niet kan bewonderd
als dat niet kan gevreesd
als dat niet kan gehaat en geminacht*

*We willen hoe dan ook
gevoel opwekken bij de ander*

*De ziel huivert voor verlatenheid
en zoekt contact
tot elke prijs*

Hjalmar Söderber

4. 6. Meer lezen: verwante sites

<http://www.steunpuntdiversiteitenleren.be/>

Verslagen van studies, tips lesmaterialen; Brede schOUDERS, krachtige leeromgeving

<http://www.steunpuntgok.be/>

Leren in diversiteit

<http://www.expoo.be/diversiteitscommunicatie>

Expertise centrum Opvoedingsondersteuning

<https://www.atlas-antwerpen.be/nl>

Integratie en inburgering Antwerpen

<https://www.schoolzonderracisme.be/>

<http://www.cast.org/>

Universal Design for Learning

<http://www.overaltaal.be/nl/taal-in-vlaanderen>

Overzicht thuishalen in Vlaanderen

<https://samenlevingsopbouw-antwerpenstad.be/wat-doen-we/projecten/taal-in-een-superdiverse-stad/>

<https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/ondersteuning/onderwijs-voor-leerlingen-met-specifieke-noden/onthaalonderwijs-voor-anderstalige-kinderen-okan>

<https://www.sclera.be/nl/picto/cat/12>

Pictogrammen gerangschikt in categorieën, voor allerlei thema's en situaties

<https://www.accessibility.nl/kennisbank/tools/leesnivea-tool>